

## ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕСІВ ЕКОНОМІЧНОГО І СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

УДК 330.341.1

*В. Ю. БАБАЄВ, Д. Ю. ДРОЖЖИН*

### МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В УКРАЇНІ

*Розглянуто сутність інноваційної інфраструктури, засоби державного впливу на формування та розвиток її елементів, механізм державної підтримки та розвитку інноваційної інфраструктури. Розроблено авторський варіант складових механізму державного регулювання розвитку інноваційної інфраструктури в Україні.*

**Ключові слова:** інноваційна інфраструктура, національна інноваційна система, регіональна інноваційна система, механізм державного регулювання інноваційної інфраструктури.

*The article deals with the essence of of innovation infrastructure, means of state influence on the formation and development of its elements, the mechanism of state support and the development of innovation infrastructure. The author option component mechanism of state regulation the development of innovation infrastructure in Ukraine.*

**Key words:** innovation infrastructure, national innovation system, regional innovation system, the mechanism of state regulation of of innovation infrastructure.

Як слушно зазначалося в Державній цільовій економічній програмі “Створення в Україні інноваційної інфраструктури на 2009 – 2013 роки”, проблемними питаннями формування та розвитку інноваційної інфраструктури в Україні є такі: в інноваційному середовищі практично відсутні венчурні фонди та центри трансферу технологій; не підтримується належним чином діяльність винахідників, раціоналізаторів, науковців, що мають завершені науково-технічні розробки; не в повному обсязі використовуються освітній і науковий потенціал, насамперед ВНЗ, у сфері інформаційно-комунікаційних, високих наукоємних технологій, а також інформаційні ресурси системи науково-технічної та економічної інформації, зокрема, бази даних технологій, науково-технічних досягнень; не визначено механізм стимулювання створення інноваційної інфраструктури тощо [2]. Розв’язання проблемних питань потребує об’єднання методів і засобів, що використовуються і можуть бути використані в комплексний

механізм державного регулюючого впливу. Це, відповідно, вимагає наукового обґрунтування його елементів.

Питання формування та функціонування елементів інноваційної інфраструктури розглядали О. Жихор, С. Ілляшенко, М. Козоріз, І. Матюшенко, В. Нежиборець, П. Саблук, Л. Федулова та ін. Проблеми державного регулювання інноваційних процесів та розвитку інноваційної інфраструктури досліджували О. Амосов, В. Геєць, А. Дегтяр, Л. Ємельяненко, Н. Ілляшенко, М. Латинін, О. Міцура, Т. Небога, В. Онікієнко, В. Семиноженко, І. Терон та ін. На сьогодні невіршеними залишаються питання формування результативного механізму державного регулювання розвитку інноваційної інфраструктури та обґрунтування його складових з погляду довгострокової перспективи.

Метою статті є розробка механізму державного регулювання розвитку інноваційної інфраструктури з обґрунтуванням його складових відповідно до умов інноваційного розвитку України.

У законодавстві України визначено, що інноваційна інфраструктура – це сукупність підприємств, організацій, установ, їх об'єднань, асоціацій будь-якої форми власності, що надають послуги із забезпечення інноваційної діяльності (фінансові, консалтингові, маркетингові, інформаційно-комунікативні, юридичні, освітні тощо) [1].

На думку вчених, інноваційна інфраструктура – це організації (установи), які сприяють здійсненню інноваційної діяльності, себто комплекс організацій (установ), що мають підлеглий і допоміжний характер, які обслуговують інновацію і забезпечують умови нормального протікання інноваційного процесу. До складу інфраструктури входять: інноваційно-технологічні центри, технологічні інкубатори, технопарки, учбово-ділові центри і інші спеціалізовані організації [9].

М. Козоріз та О. Жихор інноваційну інфраструктуру визначають як поєднання діючих споруд, будівель, мереж і систем, що прямо не належать до реалізації інновацій в економічних системах, але таке поєднання є необхідним для забезпечення цього процесу [6].

За функціональною ознакою інноваційні інфраструктури вчені поділяють на такі групи: забезпечуюча, координаційна, посередницька та системотворююча. Вони наділені такими функціями: забезпечення та підтримка зв'язків інноваційної сфери; організаційно-технічне, фінансово-кредитне, інформаційно-консультаційне та кадрове забезпечення суб'єктів науково-технічної та інноваційної діяльності; координація та впорядкування складових інноваційної сфери; відбір найбільш життєздатних суб'єктів інноваційної діяльності; зниження ризику за рахунок диверсифікації учасників інноваційного процесу; активне регулювання інноваційного процесу. Кожна з цих функцій передбачає наявність таких організаційних форм, як спеціалізовані підприємства та організації [8].

Відповідно до законодавства, інноваційна інфраструктура в Україні складається з виробничо-технологічної, фінансово-економічної, нормативно-правової, територіальної та кадрової підсистем. Виробничо-технологічна підсистема включає базову та допоміжну інфраструктуру. До базової інфраструктури належать суб'єкти,

що забезпечують розвиток науково-технологічного та інноваційного потенціалу країни (науково-дослідні інститути, вищі навчальні заклади, державні лабораторії, лабораторії промислових підприємств тощо), а до допоміжної – суб'єкти, що забезпечують процеси впровадження інновацій на всіх стадіях (консультативні, інформаційні та лізингові компанії, венчурні фонди тощо) [2].

Формування інноваційної інфраструктури та обґрунтування заходів державного регулювання її розвитку мають базуватися на певному концептуальному підході. Аналіз державного регулювання інноваційної діяльності в Україні свідчить про переважне застосування концепції національних інноваційних систем (НІС).

Відповідно до цього підходу, національна інноваційна система розуміється як сукупність інститутів приватного та державного секторів, які індивідуально і у взаємодії один з одним зумовлюють розвиток і поширення нових технологій в межах конкретної держави [10].

Національна інноваційна система включає такі підсистеми: державного регулювання, що складається із законодавчих, структурних і функціональних інституцій, які встановлюють і забезпечують дотримання норм, правил, вимог в інноваційній сфері та взаємодію всіх підсистем національної інноваційної системи; освіти, що складається з вищих навчальних закладів, науково-методичних і методичних установ, науково-виробничих підприємств, державних і місцевих органів управління освітою, а також навчальних закладів, які проводять підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації кадрів; генерації знань, що складається з наукових установ та організацій, які проводять наукові дослідження і розробки та створюють нові наукові знання і технології, державні наукові центри, академічні та галузеві інститути, наукові підрозділи вищих навчальних закладів, наукові та конструкторські підрозділи підприємств; інноваційної інфраструктури, що складається з виробничо-технологічної, фінансової, інформаційно-аналітичної та експертно-консалтингової складової, а також з технополісів, технологічних та наукових парків, інноваційних центрів та центрів трансферу технологій, бізнес-інкубаторів та інноваційних структур інших типів; інформаційних мереж науково-технічної інформації, експертно-консалтингових та інжинірингових фірм, інституційних державних та приватних інвесторів; виробництва, що складається з організацій та підприємств, які виробляють інноваційну продукцію і надають послуги та є споживачами технологічних інновацій [4].

Відповідно до Концепції реформування державної політики в інноваційній сфері, створення сприятливих умов для функціонування інноваційної інфраструктури в Україні передбачається шляхом:

– створення системи інформаційно-аналітичного забезпечення реалізації державної інноваційної політики та проведення моніторингу стану інноваційного розвитку національної економіки на основі мережі центрів науково-технічної і економічної інформації, центрів науки, інновацій та інформатизації, а також структурних підрозділів з питань трансферу технологій, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності наукових установ та навчальних закладів;

– удосконалення правових засад функціонування технологічних парків, створення та забезпечення функціонування технологічних платформ, спрощення процедур утворення інноваційних кластерів, малих інноваційних підприємств на базі ВНЗ та науково-дослідних установ з метою підтримки виробництва високотехнологічних товарів і надання послуг, стимулювання суб'єктів господарювання до утворення наукових парків, упровадження сучасних технологій управління розвитком виробництва (технологій безперервної інформаційної підтримки, методів інноваційного менеджменту, міжнародних статистичних стандартів обліку інноваційної діяльності);

– створення на основі сучасних інформаційних технологій інформаційно-аналітичної сервісної інфраструктури та баз даних конкурентоспроможних інноваційних проєктів, технологічних та організаційних інновацій;

– визначення механізму державно-приватного (публічно-приватного) партнерства у науковій та інноваційній сфері, венчурного фінансування інноваційної діяльності тощо [3].

Відповідно до концепції розвитку національної інноваційної системи, у напрямі розвитку інноваційної інфраструктури передбачається таке:

1. Забезпечення розвитку системи фінансово-кредитної підтримки реалізації науково-технічних та інноваційних програм і проєктів шляхом: забезпечення розвитку мережі спеціалізованих небанківських інноваційних фінансово-кредитних установ, їх ефективної діяльності та розширення прав на участь у створенні корпоративних інвестиційних фондів; упровадження механізму страхування ризиків реалізації високотехнологічних інноваційних проєктів; створення умов для інвестування венчурного капіталу у високотехнологічні інноваційні проєкти [4].

2. Забезпечення розвитку виробничо-технологічної інноваційної інфраструктури шляхом: сприяння створенню інноваційних структур, орієнтованих на підтримку малого інноваційного бізнесу; створення економічних стимулів розвитку наукових парків на базі ВНЗ, технологічних парків, технополісів та інноваційних структур інших типів тощо [Там же].

3. Забезпечення розвитку ефективної інформаційно-аналітичної та експертно-консалтингової інфраструктури інноваційної діяльності шляхом: реформування системи науково-технічної інформації, розширення можливостей доступу до інформації через Інтернет; створення системи інформаційно-аналітичного забезпечення реалізації державної інноваційної політики та проведення моніторингу стану інноваційного розвитку національної економіки тощо [3; 4].

4. Створення умов для трансферу технологій та підвищення ефективності охорони прав інтелектуальної власності шляхом: формування та забезпечення розвитку ефективної системи капіталізації результатів інтелектуальної діяльності; упровадження ефективного механізму трансферу технологій [4].

Наведені заходи є досить непоганими, проте, вони мають бути узгодженими складовими збалансованого механізму державного регулювання формування, функціонування та розвитку інноваційної інфраструктури, що на сьогодні ще не зроблено.

У цьому контексті, на основі аналізу та оцінки досвіду державної підтримки інноваційної діяльності інноваційно-активних країн світу Н. Ілляшенко та О. Міцюра запропонували механізм державної підтримки та розвитку інноваційної інфраструктури в Україні, який складається з об'єкта управління, дворівневого суб'єкта управління та дворівневої забезпечуючої підсистеми [5]. У схематичному вигляді цей механізм можна представити на рисунку. Функції основних елементів цього механізму наведено в таблиці.



Рисунок. Механізм державної підтримки та розвитку інноваційної інфраструктури в Україні

Слід відмітити, що в складу вказаного механізму державної підтримки суб'єктами II рівня визначено інвестиційні та венчурні фонди, фінансово-кредитні установи, іноземні фонди, інноваційні мережі та транснаціональні компанії. Ці складові можна розглядати як суб'єкти управління інноваційною діяльністю або інноваційною інфраструктурою, проте, віднесення їх до суб'єктів державного впливу є дискусійним питанням. Крім того, на нашу думку, до складу цього механізму можна було б включити принципи, методи та розширити засоби державного впливу.

Слід зазначити, що в розвинених країнах сьогодні популярною є концепція не національних (або державних), а регіональних інноваційних систем, що обумовлено процесами глобалізації економічних і суспільних відносин.

Для регіональних інноваційних систем (РІС) характерним є акцентування кластерної складової, активний розвиток обмеженої кількості пріоритетних для даного регіону галузей, формування дієвого регіонального центру управління інноваційними програмами, систематична участь компаній та інших організацій в інтерактивному навчанні через інституційне середовище, що характеризується соціальним укоріненням на місцях [12].

Для розвитку регіональної інноваційної системи фахівці-практики пропонують створювати та розвивати такі елементи інноваційної інфраструктури: регіональний інноваційний центр – РІЦ (корпорація зацікавлених інноваційних структур, ВНЗ, науково-дослідних інститутів і бізнес-структур, що бере на себе організацію робіт зі створення і розвитку РІС, експертно-консалтингове й аналітичне забезпечення, організацію виставок, ярмарків і презентацій інноваційних проектів, інформатизацію і паблік-релейшенз робіт); регіональний інноваційний фонд (фінансовий інструмент підтримки пріоритетних інноваційних проектів); інформаційно-виставковий центр (місце для проведення бізнес-інноваційних форумів, конференцій, презентацій); інфраструктурна інноваційна мережа (конгломерат існуючих елементів інфраструктури, зокрема, бізнес-центри, інкубатори, патентні довірені, інноваційні центри великих ВНЗ тощо, що об'єднані рамковою угодою про кооперацію і субконтрактні угоди і координуються РІЦ) [7].

Вказані елементи регіональних інноваційних систем ще не охоплені механізмом державного регулювання інноваційної інфраструктури. Крім того, до існуючих елементів інноваційної інфраструктури доцільно додати інфопорти, інноваційні порти, інформаційно-комунікаційні електронні організації – віртуальні банки ідей, електронні інноваційні кооперативи тощо.

Потрібно відмітити, що концепція регіональних інноваційних систем у країнах ЄС замінюється на концепцію просторових інноваційних систем (ПІС), ядром яких є розгортання технологічних інновацій у часі і просторі (так би мовити еволюції технологій). На думку авторів концепції, просторові інноваційні системи об'єднують одночасно національні, регіональні та галузеві інноваційні системи, що проявляються в різних конфігураціях у просторі [11, с. 184].

Основні елементи механізму державної підтримки та розвитку інноваційної інфраструктури в Україні та їх функції

<i>Елементи механізму</i>	<i>Функції</i>
Президент України	Надає пропозиції стосовно пріоритетних напрямків інноваційної діяльності до Кабінету міністрів України
Кабінет Міністрів України	Розробляє проект загальнодержавних науково-технологічних та інноваційних пріоритетів розвитку економіки
Верховна Рада України	Затверджує проект загальнодержавних науково-технологічних та інноваційних пріоритетів розвитку економіки; створює законодавчу базу для сфери інноваційної діяльності; визначає обсяг асигнувань для фінансової підтримки інноваційної діяльності в межах Державного бюджету України
Державне агентство України з інвестицій та розвитку (ДАУІР)	Подає пропозиції щодо пріоритетів інноваційного розвитку до КМУ, розробляє та координує державні програми інноваційного розвитку, а також формує державну базу інноваційних проєктів
Державна інвестиційно-інноваційна установа	Здійснює пошук та акумулювання інвестиційних ресурсів для реалізації проєктів в рамках державних інноваційних програм, розроблених ДАУІР
Міністерства та відомства	Подають пропозиції стосовно пріоритетів інноваційного розвитку до КМУ, а також впроваджують та координують галузеві програми інноваційного розвитку
Міністерство освіти та науки, молоді та спорту України	Проводить освітню реформу та стимулює розвиток науки та техніки в рамках своїх повноважень
Регіональні центри з інвестицій та розвитку	Реалізують програми на регіональному рівні та створюють базу інноваційних проєктів на регіональному рівні
Обласні державні адміністрації	Впроваджують та координують галузеві програми інноваційного розвитку на регіональному рівні
Законодавчі та нормативні акти	Регулюють та сприяють розвитку інноваційної діяльності в країні
Освітня реформа	Модернізація діяльності ВНЗ країни
Програми підтримки експорту	Передбачають стимулювання інноваційної діяльності підприємств, які виробляють продукцію на експорт
Програма підтримки та підвищення інноваційної активності МСП	Направлена на сприяння створенню нових інноваційних підприємств та їх підтримку на початкових етапах діяльності
Програма сприяння створенню бізнес-інкубаторів	Направлена на стимулювання об'єднання підприємств з некомерційними організаціями, науковими інститутами та вищими начальними закладами з метою спільної роботи в сфері інноваційних розробок
Навчальні та консультаційні послуги	Надаються за підтримки торгово-промислових палат країни та Української інноваційної компанії через систему спеціалізованих центрів підготовки висококваліфікованих спеціалістів в сфері інноватики та управління

Тож адекватний механізм державного регулювання формування та розвитку інноваційної інфраструктури в Україні має передбачати створення умов для розвитку національної інноваційної інфраструктури, формування регіональної та створення просторової (територіальної) інноваційної інфраструктури (з довгостроковим акцентом в бік просторової).

Узагальнюючи вищевикладене, пропонуємо механізмом державного регулювання розвитку інноваційної інфраструктури вважати спосіб подолання протиріч формування, функціонування та розвитку елементів інноваційної інфраструктури, який базується на поєднанні суб'єкту впливу, стратегічної мети і тактичних цілей, принципів, методів, засобів, послідовності та порядку застосування інструментів впливу і об'єкту впливу.

Основними складовими механізму державного регулювання розвитку інноваційної інфраструктури мають бути такі:

1. Суб'єкти впливу – Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, міністерства, центральні органи виконавчої влади, зокрема, Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України, обласні та районні державні адміністрації, регіональні інноваційні центри і регіональні центри інвестицій і розвитку тощо.

2. Стратегічна мета, тактичні цілі й завдання формування і розвитку елементів інноваційної інфраструктури, критерії оцінки стану і результатів функціонування механізму, умови і послідовність застосування і поєднання інструментів державного впливу тощо.

3. Принципи державного регулювання розвитку інноваційної інфраструктури.

Формування інноваційної інфраструктури, на думку вчених, повинне базуватись на таких принципах: адекватність інфраструктури рівню розвитку регіону, відповідність реальним потребам, раціональне територіальне розміщення, функціональна концентрація на гострих проблемах інноваційної діяльності, доступність послуг для підприємців (територіальна, інформаційна, вартісна), залучення державних і недержавних ресурсів [9].

У нормативних актах простежуються такі принципи: створення цілісної інноваційної інфраструктури на базі наукових установ та вищих навчальних закладів; підтримки і розвитку інноваційних малих підприємств; створення інноваційної інфраструктури на регіональному рівні з одночасним забезпеченням міжрегіональної координації тощо [2].

На нашу думку, до вказаних принципів доцільно додати такі: співпраці з органами місцевого самоврядування та громадськими організаціями; інформаційної підтримки та аналітичного супроводження; стимулювання самостійності, активності та ефективної діяльності підприємств та організацій інноваційної інфраструктури; відповідності кількості та обсягу діяльності елементів інноваційної інфраструктури особливостям етапів інноваційного процесу; адекватності та відповідності інструментів впливу стану інноваційної інфраструктури та державним пріоритетам її розвитку; сприяння та участь органів державної влади і місцевого самоврядування у зменшенні ризиків інноваційної діяльності.



4. Методи державного регулювання розвитку інноваційної інфраструктури. Пропонуємо виділити чотири групи методів: адміністративно-правові, організаційні, фінансово-економічні, інформаційно-аналітичні.

Адміністративно-правові включають такі засоби: розробка, затвердження і контроль виконання нормативно-правових актів і розпорядчих документів, що стосуються елементів інноваційної інфраструктури; надання дозволів, патентування, сертифікація тощо.

Організаційні включають такі заходи: розробка та реалізація державних програм розвитку національної інноваційної інфраструктури, співпраця з органами місцевого самоврядування при розробці та реалізації регіональних програм розвитку інноваційної інфраструктури; координація розробки та реалізації програм і проектів формування та розвитку територіальної інноваційної інфраструктури; надання допомоги при створенні та реєстрації елементів інноваційної інфраструктури, співпраця з органами місцевого самоврядування та неприбутковими організаціями щодо підтримки розвитку інноваційної інфраструктури тощо.

Фінансово-економічні включають такі заходи: податкові пільги, фінансова допомога підприємствам, організаціям та іншим особами інноваційної інфраструктури; компенсація процентних ставок за кредитами; встановлення пільгових митних тарифів та квот тощо.

Інформаційно-аналітичні мають охоплювати: надання доступного електронного методичного супроводження діяльності елементів інноваційної інфраструктури; створення можливості своєчасного доступу до аналітичних ресурсів і актуальних науково-практичних розробок; проведення заходів популяризації та пропаганди кращого досвіду функціонування елементів інноваційної інфраструктури; створення системи відкритого on-line навчання тощо.

5. Об'єктом державного впливу в цьому механізмі мають бути умови створення, функціонування та розвитку елементів інноваційної інфраструктури (технопарків, технополісів, інноваційних кластерів, регіональних інноваційних центрів, інноваційних інкубаторів, бізнес-янголів тощо). Також об'єктом державного впливу є сукупність відносин між елементами інноваційної інфраструктури та системами генерування знань, виробництва інновації, її споживання.

Таким чином, механізм державного регулювання розвитку інноваційної інфраструктури має створювати умови для розвитку елементів національної, регіональної та просторової інноваційної інфраструктури. Такий механізм може складатися із суб'єкта впливу, стратегічної мети і тактичних цілей, принципів, методів, засобів та об'єкта впливу, відповідно до основних етапів інноваційного циклу. Подальших досліджень потребують питання визначення критеріїв і послідовності застосування інструментів державного впливу.

Література:

1. Про інноваційну діяльність : Закон України від 4.07.2002 р. № 40-IV. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=40-15&p=1305050915406687>.
2. Про затвердження Державної цільової економічної програми “Створення в Україні інноваційної інфраструктури на 2009-2013 роки” : постанова Кабінету Міністрів України від 14 травня 2008 р. № 447. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/447-2008-%D0%BF/print1349064157206919>.
3. Про схвалення Концепції реформування державної політики в інноваційній сфері : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2012 р. № 691-р. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/691-2012-%D1%80/print1349063840195038>.
4. Про схвалення Концепції розвитку національної інноваційної системи : розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 червня 2009 р. № 680-р. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/680-2009-%D1%80>.
5. *Ілляшенко Н. С.* Механізм державної підтримки та розвитку інноваційної інфраструктури України / Н. С. Ілляшенко, О. О. Міцура. – Режим доступу : <http://investycii.org/investuvanya/konferentsiji/problemy-formuvanya-ta-rozvytku-inovatsijnoji-infrastruktury/mehanizm-derzhavnoji-pidtrymky-ta-rozvytku-inovatsijnoji-infrastruktury-ukrajiny.html>.
6. *Козоріз М. А.* Формування і розвиток інноваційної інфраструктури України: окреслення проблем і шляхів їх подолання / М. А. Козоріз, О. Б. Жихор. – Режим доступу : [www.nbuv.gov.ua/portal/soc\\_gum/eprom/2009\\_46/st\\_46\\_16.pdf](http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/eprom/2009_46/st_46_16.pdf).
7. *Матюшенко І. Ю.* Перспективи створення національної інноваційної системи в Україні / І. Ю. Матюшенко. – Режим доступу : [iee.org.ua/files/alushta/13-matyushenko-perspektyvy\\_stv.pdf](http://iee.org.ua/files/alushta/13-matyushenko-perspektyvy_stv.pdf).
8. Міжнародний досвід щодо формування інноваційної інфраструктури. – Режим доступу : [http://www.uintei.kiev.ua/viewpage.php?page\\_id=76](http://www.uintei.kiev.ua/viewpage.php?page_id=76).
9. *Нежиборець В.* Інноваційна інфраструктура: проблеми, перспективи, рішення / В. Нежиборець. – Режим доступу : <http://www.ndiiv.org.ua/ua/library/view-innovatsiy-na-infrastruktura-problemy-perspektyvy-rishennja.html>.
10. *Онiкiєнко В. В.* Інноваційна парадигма соціально-економічного розвитку України / В. В. Онiкiєнко, Л. М. Ємельяненко, І. В. Терон ; за ред. В. В. Онiкiєнка. – К. : РВПС НАН України, 2006. – 480 с.
11. Синергия пространства: региональные инновационные системы, кластеры и перетоки знания / отв. ред. А. Н. Пилясов. – Смоленск : Ойкумена, 2012. – 760 с.
12. *Kautonen M.* The Regional Innovation System Bottom-up: A Finnish Perspective / М. Kautonen. – Tampere, 2006. – 362 p.

*Надійшла до редколегії 22.10.2012 р.*